

การไหลเวียนของผู้คนในบริบท ของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ หนองคาย: บทสำรวจองค์ความรู้ ในมิติการท่องเที่ยวและ บริการสุขภาพข้ามแดน

กীরติพร จูตะวิริยะ

รักษนก ชำนาญมาก

สาขาวิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
และศูนย์วิจัยพหุลักษณะสังคมลุ่มน้ำโขง
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

บทความนี้สำรวจองค์ความรู้ว่าด้วยการไหลเวียนของผู้คนในมิติการท่องเที่ยวและบริการสุขภาพข้ามแดนในบริบทของโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษหนองคาย ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนที่สัมพันธ์กับการพัฒนาของรัฐและทุนในอาณาบริเวณชายแดนระหว่างประเทศไทยและ สปป.ลาว ซึ่งได้นำมาสู่การขยายเครือข่ายทางสังคมของผู้ประกอบการและผู้ใช้บริการด้านการท่องเที่ยวและสุขภาพข้ามแดนในพื้นที่ดังกล่าว คณะผู้เขียนได้สังเคราะห์ประเด็นจากงานศึกษาที่เกี่ยวข้องโดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ 1) ความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจและการค้าในอาณาบริเวณชายแดน 2) พลวัตของผู้คนและความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมข้ามพรมแดนไทย-สปป.ลาว 3) มิติการท่องเที่ยวและการเดินทางข้ามแดน และ 4) ผู้คนและพลวัตของการใช้บริการสุขภาพในอาณาบริเวณชายแดน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงนัยสำคัญของการทำความเข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง ผู้ประกอบการและผู้ใช้บริการในฐานะผู้กระทำการ และผลสืบเนื่องในระดับชีวิตประจำวัน ในบริบทของอาณาบริเวณชายแดนภายใต้วาทกรรมว่าด้วยการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐ

คำสำคัญ: เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ, การท่องเที่ยวข้ามแดน, บริการสุขภาพข้ามแดน, หนองคาย, สปป.ลาว

บทคัดย่อ

ABSTRACT

This article explores research and studies on human flows with special reference to cross-border tourism and healthcare services in the context of Nong Khai Special Economic-Development Zone. Driven by state development and private sector investment, this northeastern border town between Thailand and Lao PDR has long been a hub for transborder economic networks, particularly a growing number of both service providers and consumers in tourism and healthcare services. The authors presents a synthesis of four interconnected research issues: 1) trade and economic connectivity in the border area, 2) socio-cultural dynamics across the Thai-Lao borders, 3) cross-border tourism and travelling and 4) the dynamics of healthcare service sector in the border area. Finally, the authors also emphasize the significance of a more holistic approach to the study of state development project and border mobility which recognises the interrelationship between socio-economic structure, human agency and its consequences.

keywords: Special Economic-Development Zone, cross-border tourism, healthcare services, Nong Khai, Lao PDR

บทนำ

เราสามารถทำความเข้าใจการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ชายแดนที่อยู่ภายใต้บริบทการเชื่อมโยงระดับภูมิภาคตามนโยบายจัดตั้งเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ผ่านทางกรอบข้อถกเถียงว่าด้วยความสัมพันธ์ข้ามชาติในบริบทการค้าเสรีนิยม ความมั่นคง และอำนาจอธิปไตย การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษนั้นส่งผลต่อการเติบโตของเมืองชายแดนไทย ที่เห็นได้ชัดคือ เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่หลากหลาย มูลค่าการค้าชายแดนเพิ่มสูงขึ้น แต่ขณะเดียวกันเมืองชายแดนบางแห่งที่ขาดการเตรียมความพร้อมเพื่อรองรับการพัฒนาอย่างรวดเร็วอาจต้องเผชิญกับปัญหาต่างๆ ทั้งปัญหาการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานไม่ทันกับความต้องการ ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ตามมาจากการกลายเป็นเมือง ตลอดจนปัญหาทางสังคม เช่น ปัญหายาเสพติด ดังนั้น การจะพัฒนาเมืองชายแดนอย่างมีประสิทธิภาพเพื่อเสริมสร้างศักยภาพพื้นที่ชายแดนของไทย และประเทศเพื่อนบ้านไปพร้อมกับรักษาผลประโยชน์ของประชาชนในพื้นที่ จึงต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน

ในบริบทปัจจุบันที่ไทยกับประเทศเพื่อนบ้านเชื่อมโยงกันในฐานะสมาชิก “ประชาคมอาเซียน” ส่งผลให้อาณาบริเวณชายแดนกลายเป็นส่วนหนึ่งของความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทั้งในระดับรัฐ ชุมชน และผู้คน และทำให้เกิดความร่วมมือและปฏิสัมพันธ์ต่างๆ ตามมา อันเนื่องมาจากโครงการความร่วมมือในระดับภูมิภาคและความพยายามเชื่อมโยงระบบเศรษฐกิจเข้าด้วยกัน ประเทศกลุ่มนี้ต้องพึ่งพาอาศัยระหว่างกันมากขึ้น โดยเสริมสร้างสำนึกของการเป็นสมาชิกระดับภูมิภาคร่วมกัน

จากการเปลี่ยนแปลงในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงดังกล่าวนี้ ส่งผลให้ประเทศสมาชิกต้องผูกกระบบเศรษฐกิจของตนเข้ากับประเทศเพื่อนบ้านและตลาดการค้าโลก ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ทุนโลกาภิวัตน์ บริษัทข้ามชาติ ตลอดจนองค์กรระหว่างประเทศเข้ามามีบทบาทร่วมกับรัฐและภาคเอกชนระดับท้องถิ่นในการประกอบสร้าง “ระบอบเศรษฐกิจใหม่” ที่มุ่งเน้นการค้าการลงทุน การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่ก้าวข้ามเขตแดนรัฐชาติ กล่าวได้ว่าการเกิดขึ้นของ “พื้นที่แบบใหม่” อย่างเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ โดยเฉพาะในบริบทพื้นที่ชายแดน เป็นหนึ่งในตัวอย่างรูปธรรมของการสถาปนาระบอบเศรษฐกิจใหม่ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

จากการศึกษาทบทวนแนวทางที่รัฐไทยใช้พัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ พบว่าแนวคิดที่นำมาสู่นโยบายดังกล่าวไม่ใช่เรื่องใหม่ เนื่องจากที่ผ่านมามีการพัฒนาในลักษณะนี้หากแต่อยู่ในรูปแบบที่ต่างออกไป เช่น การพัฒนาพื้นที่เฉพาะเขตในรูปแบบอุตสาหกรรม (Industrial Estate: IE) การพัฒนาเมืองใกล้ท่าเรือหรือสนามบินให้เป็นเขตอุตสาหกรรมเพื่อการส่งออก (Export Processing Zone: EPZ) หรือการพัฒนาในรูปแบบคลังสินค้าทัณฑ์บน (Bonded Warehouse: BW) ร้านค้าปลอดอากร (Duty Free Shop: DFS) ตลอดจนการพัฒนาในรูปแบบเมืองท่า เช่น เขตการค้าเสรี (Free Trade Zone: FTZ) เขตการค้าปลอดภาษี (Duty Free Port) และการพัฒนาพื้นที่ตามแนวชายแดน ได้แก่ เขตเศรษฐกิจพิเศษชายแดน (Special Border Economic Zone: SBEZ) นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาพื้นที่ในรูปแบบที่ใกล้เคียงกับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เช่น โครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออก (Eastern Seaboard Development Program) ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ พ.ศ. 2525 เพื่อดำเนินตามนโยบายเร่งรัดการพัฒนาประเทศ รวมทั้งต้องการให้พื้นที่นี้เป็นแกนหลักในการพัฒนาประเทศ เป็นศูนย์กลางด้านโลจิสติกส์ของภูมิภาค (เรวดี แก้วมณี 2556)

อาคม เต็มพิทยาไพสิฐ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคมในรัฐบาลที่จัดตั้งโดยคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้เสนอไว้ตั้งแต่สมัยที่ดำรงตำแหน่งเป็นเลขาธิการคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติว่า การพัฒนาเมืองชายแดนไปสู่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ จะเพิ่มโอกาสทางเศรษฐกิจและความสามารถในการแข่งขันของพื้นที่ ทั้งยังช่วยสร้างประโยชน์จากความเชื่อมโยงกับฐานการผลิตหลักของประเทศและภูมิภาค เพื่อดึงดูดการลงทุนจากภายในประเทศและต่างประเทศ ตอบสนองเป้าหมายการพัฒนาประเทศในภาพรวม การพัฒนาดังกล่าวจะเป็นการบริหารจัดการและส่งเสริมกิจกรรมในพื้นที่อย่างเป็นระบบ ได้มาตรฐาน มีประสิทธิภาพ และเสริมสร้างศักยภาพความแข็งแกร่งให้แก่หน่วยงานรัฐ ภาคเอกชน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชนในพื้นที่ (อาคม เต็มพิทยาไพสิฐ 2557)

บทความนี้จะนำเสนอการสำรวจสถานะองค์ความรู้และการศึกษาวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับการไหลเวียนของผู้คน โดยเฉพาะมิติการท่องเที่ยวและสุขภาพข้ามแดนในบริบทเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดหนองคาย ซึ่งเป็นพื้นที่ชายแดนที่มีความเชื่อมโยงทาง

ประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมกับสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) พื้นที่แห่งนี้มีการเติบโตทางเศรษฐกิจและการค้าชายแดนอย่างต่อเนื่อง จึงเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่มีศักยภาพในการพัฒนาหลากหลายมิติ โดยเฉพาะมิติความเชื่อมโยงระหว่างผู้คนบริเวณชายแดนจังหวัดหนองคายกับนครหลวงเวียงจันทน์ คนทั้งสองพื้นที่ข้ามเขตแดนกันไปมาเป็นปกติ พบเห็นได้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน คนทั้งสองพื้นที่ข้ามเขตแดนเข้ามาเป็นปกติ พบเห็นได้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน คนทั้งสองพื้นที่ข้ามเขตแดนสื่อสารเข้าใจกันผ่านภาษาแม่ของตน การที่พวกเขาที่มีพื้นฐานทางสังคมวัฒนธรรม รวมถึงระบบความคิด ความเชื่อ ตลอดจนประสบการณ์เชิงประวัติศาสตร์ร่วมกัน ได้นำไปสู่การสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์และการขยายตัวในมิติสังคม-เศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนอย่างมีพลวัต

ทั้งนี้ เมื่อวันที่ 24 เมษายน พ.ศ. 2558 คณะกรรมการนโยบายพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษ (กนพ.) ได้กำหนดให้พื้นที่จังหวัดหนองคายเป็นพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษระยะที่ 2 เพื่อดึงดูดการลงทุนโดยตรงจากต่างประเทศ (foreign direct investment: FDI) เพิ่มขีดความสามารถของประเทศ และ “กระจายความเจริญสู่ภูมิภาค ลดความเหลื่อมล้ำยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน และแก้ปัญหาคอขวดความมั่นคง” (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2558) ประกาศฉบับนี้เป็นหลักหมายสำคัญที่นำมาสู่การเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะในมิติที่สัมพันธ์กับการพัฒนาของรัฐและการก่อตัวของโครงสร้างเชิงสถาบัน ดังจะเห็นได้จากกิจกรรมการค้าชายแดนอันประกอบด้วย การไหลเวียนของผู้คนและสินค้าที่หลากหลาย รวมทั้งเครือข่ายทางสังคมของผู้ประกอบการและผู้ให้บริการด้านการท่องเที่ยวและด้านสุขภาพที่เติบโตขึ้น กิจกรรมเหล่านี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานการเคลื่อนของทุน ตลอดจนการไหลเวียนของเงินตราซึ่งมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงภายใต้บริบทอาณาบริเวณชายแดน โดยไม่จำกัดขอบเขตแต่ในจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ หากยังเชื่อมโยงถึงพื้นที่ใกล้เคียงในลักษณะของการข้ามแดนที่มีความซับซ้อนเป็นอย่างยิ่ง

การพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษและนัยเชื่อมโยงกับพื้นที่ชายแดน

พื้นที่ชายแดนเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญต่อยุทธศาสตร์ของประเทศ ดังที่อัครพงษ์ คำคุณ (2551) นำเสนอว่า เมื่ออธิบายผ่านมโนทัศน์สำคัญในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม วัฒนธรรม ชายแดนจะอยู่ในหลายฐานะ ทั้งในฐานะที่เป็นกำแพง ซึ่งสัมพันธ์โดยตรงกับความมั่นคงทางอำนาจของศูนย์กลาง ทั้งในฐานะจุดหมายร่วม ซึ่งเชื่อมโยงกับการแลกเปลี่ยน เคลื่อนย้ายสินค้าและบริการ และในฐานะพื้นที่พัฒนา อันเกิดจากการคลี่คลายปัญหาทางการเมืองและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หากกล่าวในบริบทประเทศไทย ประเทศไทยได้ผนวกชายแดนเข้าเป็นส่วนหนึ่งของยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) โดยใน “ยุทธศาสตร์การพัฒนารวม เมือง และพื้นที่เศรษฐกิจ” ภายใต้แผนพัฒนาฉบับนี้ ระบุให้ชายแดนเป็นประตูเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อส่งเสริมและอำนวยความสะดวกการลงทุนในพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษที่ชายแดน และให้มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วม การบริหารจัดการด้านสาธารณสุข แรงงาน และ ความมั่นคง เป็นต้น นอกจากนี้ใน “ยุทธศาสตร์ความร่วมมือระหว่างประเทศเพื่อการพัฒนา” ยังระบุแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุมไปถึงการพัฒนาเศรษฐกิจตามแนวพื้นที่ชายแดน การเชื่อมโยงระบบการผลิตกับพื้นที่ตอนในของประเทศ การสนับสนุนการพัฒนาเขตเศรษฐกิจชายแดนร่วมระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน และการส่งเสริมการค้าและบริการชายแดน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2559)

ในส่วนของ สปป.ลาว สามารถจำแนกโครงการพัฒนาเขตเศรษฐกิจพิเศษได้ 2 รูปแบบ ได้แก่ 1) “เขตเศรษฐกิจพิเศษ” เป็นเขตที่รัฐบาลกำหนดขึ้นเพื่อพัฒนาให้เป็นตัวเมืองใหม่ที่ทันสมัยอย่างรอบด้าน โดยเป็นสถานที่ดึงดูดการลงทุนทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ มีเนื้อที่ตั้งแต่สิบตารางกิโลเมตรขึ้นไป มีนโยบายส่งเสริมพิเศษ มีระบบเศรษฐกิจ การเงิน การบริหารจัดการ มีระบบรับประกันความสงบปลอดภัย และปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมให้ยั่งยืน และ 2) “เขตเศรษฐกิจเฉพาะ” เป็นเขตที่รัฐบาลกำหนดให้เป็นเขตอุตสาหกรรม เขตการผลิตเพื่อการส่งออก เขตตัวเมืองท่องเที่ยว เขตการค้าปลอดภาษี เขตพัฒนาเทคโนโลยีและข้อมูลข่าวสาร เขตเศรษฐกิจชายแดน และอื่นๆ (ศูนย์พัฒนาการค้าและธุรกิจไทยในประชาคม

เศรษฐกิจอาเซียน สำนักงานส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ณ เวียงจันทน์, สปป.ลาว 2558)

ในปัจจุบันมีการดำเนินโครงการพัฒนาดังกล่าวรวม 15 โครงการ แบ่งเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ 6 เขต ได้แก่ 1) เขตเศรษฐกิจพิเศษสะพาน-เซโน แขวง (จังหวัด) สะหวันนะเขต 2) เขตเศรษฐกิจพิเศษบ่อเต็นแดนคำ แขวงหลวงน้ำทา 3) เขตเศรษฐกิจพิเศษสามเหลี่ยมทองคำ แขวงบ่อแก้ว 4) เขตเศรษฐกิจพิเศษเวียงจันทน์-ลองแทงห์ (Long Thanh) นครหลวงเวียงจันทน์ 5) เขตนิคมอุตสาหกรรมการค้าเวียงจันทน์-โนนทอง นครหลวงเวียงจันทน์ 6) เขตเศรษฐกิจพิเศษจำปาสัก แขวงจำปาสัก และเขตเศรษฐกิจเฉพาะ 5 เขต ได้แก่ 1) เขตเศรษฐกิจเฉพาะดงโพสี นครหลวงเวียงจันทน์ 2) เขตพัฒนาเศรษฐกิจไชยเซษฐา นครหลวงเวียงจันทน์ 3) เขตเศรษฐกิจเฉพาะภูเขียว แขวงคำม่วน 4) เขตเศรษฐกิจเฉพาะบึงธาตุหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ 5) เขตเศรษฐกิจเฉพาะท่าแขก แขวงคำม่วน (คณะกรรมการแห่งชาติลาวเพื่อคุ้มครองเขตเศรษฐกิจพิเศษและเขตเศรษฐกิจเฉพาะ 2559)

ทั้งนี้ เฉพาะในเขตนครหลวงเวียงจันทน์ซึ่งเชื่อมต่อกับจังหวัดหนองคายด้วยสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 1 มีการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษและเขตเศรษฐกิจเฉพาะจำนวน 5 แห่ง ได้แก่ 1) เขตเศรษฐกิจพิเศษเวียงจันทน์-ลองแทงห์ 2) เขตพัฒนาเศรษฐกิจไชยเซษฐา 3) เขตเศรษฐกิจเฉพาะอุตสาหกรรมและการค้าเวียงจันทน์-โนนทอง ซึ่งเป็นที่ตั้งของนิคมอุตสาหกรรมและการค้านครหลวงเวียงจันทน์ (Vientiane Industrial and Trade Park: VITA) 4) เขตเศรษฐกิจเฉพาะบึงธาตุหลวง และ 5) เขตเศรษฐกิจเฉพาะดงโพสี

จากข้อมูลพื้นฐานข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การพัฒนาพื้นที่ชายแดนระหว่างไทยกับ สปป.ลาว ทั้งในเชิงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมวัฒนธรรม ตลอดจนการกำหนดยุทธศาสตร์ในการพัฒนาประเทศรูปแบบต่างๆ ได้ก่อให้เกิดผลรูปธรรมอย่างหนึ่งในพื้นที่คือ ทั้งผู้คน สินค้า และเงินตรา มีการไหลเวียนอย่างต่อเนื่องและเติบโตสูงขึ้น ซึ่งถือเป็นจุดหมายหลักของการพัฒนาเชิงพื้นที่

อย่างไรก็ดี คณะผู้เขียนพบว่า งานศึกษาการข้ามแดนที่ผ่านมามักให้ความสำคัญกับกลุ่มคนเฉพาะกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง โดยเน้นศึกษากลุ่มแรงงานข้ามแดนและกลุ่มผู้ค้าข้ามแดน

เป็นหลัก (เช่น ขวัญชีวัน บัวแดง 2551; กนกวรรณ มะโนรัมย์, ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ, และ สกุลพรรณ โพธิจักร 2553; ชูศักดิ์ สุทธิสา 2556; อรทัย ศรีทองธรรม และคณะ 2556; คชชิน สุวิชา, อภิชาติ ภูแหม่โชติ และนรา ยุระชัย 2557) การทบทวนวรรณกรรมเพื่อทำความเข้าใจมิติการท่องเที่ยวและสุขภาพในพื้นที่ชายแดนหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ที่สร้างความเปลี่ยนแปลงและขยายตัวขึ้นเรื่อยๆ จึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งในการศึกษาพลวัตพื้นที่ชายแดนแห่งนี้ โดยในบทความนี้ คณะผู้เขียนจะนำเสนอข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษทั้งในประเทศไทยและ สปป.ลาว ก่อนจะสังเคราะห์ประเด็นการศึกษาซึ่งแบ่งออกได้เป็น 4 กลุ่มงานศึกษา ได้แก่ 1) กลุ่มงานที่ศึกษาประเด็นความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจและการค้าในอาณาบริเวณชายแดน 2) กลุ่มงานที่ศึกษาพลวัตของผู้คนและความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมข้ามพรมแดนไทย-สปป.ลาว 3) กลุ่มงานศึกษาในมิติการท่องเที่ยวและการเดินทางข้ามแดน และ 4) กลุ่มงานศึกษาผู้คนและพลวัตของการใช้บริการสุขภาพในอาณาบริเวณชายแดน

ความเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจและการค้าในอาณาบริเวณชายแดน

งานศึกษาพื้นที่ชายแดนมักศึกษามิติทางเศรษฐกิจและการค้า เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่สร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจค่อนข้างสูง ดังจะเห็นได้จากข้อมูลใน พ.ศ. 2555 ที่แสดงว่าพื้นที่ชายแดนใน 31 จังหวัดทั่วประเทศมีมูลค่าผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัด (Gross Provincial Product: GPP) มากถึงร้อยละ 15 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (Gross Domestic Product: GDP) นอกจากนั้นแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ยังกำหนดให้พื้นที่ชายแดนเป็นประตูเศรษฐกิจเชื่อมโยงภูมิภาค (อาคม เต็มพิทยาไพสิฐ 2557) จึงอาจกล่าวได้ว่ากิจกรรมทางเศรษฐกิจในรูปแบบต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นการผลิต การบริโภค การค้า การลงทุน การแลกเปลี่ยนสินค้า และการเคลื่อนย้ายแรงงาน ล้วนเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาพื้นที่ชายแดน

หากพิจารณาเฉพาะบริบทพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว จะเห็นความเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับภูมิภาคมาอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับจาก ค.ศ. 1992 ที่ธนาคาร

พัฒนาเอเชีย (Asian Development Bank: ADB) เริ่มให้การสนับสนุนโครงการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง 6 ประเทศ โดยมีหลักการสำคัญคือส่งเสริมให้เกิดการเคลื่อนย้ายเสรีในการผลิตสินค้า แรงงาน วัตถุประสงค์ ทรัพยากร เงินทุน และเทคโนโลยีข้ามพรมแดน ดังจะเห็นได้จากโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สำคัญ เช่น โครงการพัฒนาระเบียงตะวันออก-ตะวันตก (East-West Economic Corridor) (คณะทำงานร่วมระหว่างธนาคารแห่งประเทศไทยและธนาคารแห่ง สปป.ลาว 2556) งานที่ศึกษากิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนมักให้ความสำคัญกับนโยบายของรัฐและการดำเนินโครงการพัฒนาเหล่านี้ โดยเฉพาะงานศึกษาในเชิงเศรษฐศาสตร์ที่มักเน้นศึกษาแนวโน้มและผลกระทบด้านการค้า การลงทุน ยุทธศาสตร์การพัฒนากับการดำเนินธุรกิจ และการขยายตัวในภาคเศรษฐกิจ โดยคณะผู้เขียนจะอภิปรายตัวอย่างงานศึกษาดังต่อไปนี้

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานตามกรอบความร่วมมือระหว่างประเทศและระดับภูมิภาคเป็นปัจจัยสำคัญที่ถูกเชื่อมโยงเข้ากับการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการลงทุนในพื้นที่ชายแดน โดยในกรณีของประเทศไทยและ สปป.ลาว นั้น โครงการก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาวข้ามเขตแดนแม่น้ำโขง ถือเป็นส่วนสำคัญของโครงการพัฒนาระเบียงตะวันออก-ตะวันตกที่มีบทบาทช่วยกระตุ้นเศรษฐกิจในประเทศ ดังที่งานวิจัยของวรวิมล จำลองนาค และทวีศักดิ์ ตั้งปฐมวงศ์ (2554) ชี้ให้เห็นว่า สะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 1 ซึ่งเป็นเส้นทางเชื่อมต่อระหว่างจังหวัดหนองคายกับนครหลวงเวียงจันทน์ เปรียบเหมือนกลไกสำคัญที่ส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ ทำให้การใช้ที่ดินในเขตเมืองหนองคายมีอัตราการขยายตัวอย่างรวดเร็ว และส่งผลให้ราคาที่ดินเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย ที่สำคัญยังเป็นเงื่อนไขผลักดันให้เกิดนโยบายและโครงการความร่วมมือในด้านต่างๆ ระหว่างประเทศไทยกับ สปป.ลาว เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะด้านการลงทุนดังที่รายงานการศึกษาของทีมเศรษฐกิจประเทศเพื่อนบ้าน ธนาคารแห่งประเทศไทย สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (2557) ระบุว่า สปป.ลาว เป็นประเทศที่นักลงทุนไทยเข้าไปลงทุนมากเป็นอันดับเจ็ดในอาเซียน และมีแนวโน้มว่าจะเป็นการลงทุนโดยตรงมากขึ้น โดยเฉพาะธุรกิจหลักๆ ได้แก่ 1) ภาคบริการทางการเงิน 2) ภาคอุตสาหกรรมการผลิตด้านผลิตภัณฑ์อาหารและเครื่องดื่ม อิเล็กทรอนิกส์ ยางและพลาสติก และ 3) ภาคการก่อสร้าง

งานของสุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์ และคณะ (2547) ซึ่งศึกษาผลกระทบทางเศรษฐกิจในบริบทการพัฒนาระเบียงตะวันออก-ตะวันตก ได้นำเสนอข้อมูลซึ่งชี้ให้เห็นนัยสำคัญของการค้าชายแดนต่อมูลค่าการค้าระหว่างไทยกับลาว โดยจังหวัดที่มีมูลค่าการค้าชายแดนสูงสุดคือหนองคาย รองลงมาคือมุกดาหารและอุบลราชธานีตามลำดับ ในขณะที่ข้อมูลจากงานศึกษาทิศทางการค้าชายแดนไทย-ลาวในทศวรรษต่อมา (สุภาภรณ์ พวงชมพู 2556) ระบุว่าภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีแนวโน้มว่ามูลค่าการค้าจะขยายตัวในทางบวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในจังหวัดนครพนม มุกดาหาร และหนองคาย

อย่างไรก็ดี ในส่วนของโครงการพัฒนาเส้นทางหมายเลข 9 ที่เชื่อมจังหวัดมุกดาหารของไทยกับสะพานนะเขตของ สปป.ลาว งานศึกษาของสุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์ และคณะ (2547) ได้ชี้ว่า แม้การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทั้งในระดับมหภาคและจุลภาคจากโครงการพัฒนาระเบียงตะวันออก-ตะวันตก จะส่งผลให้เกิดการขยายตัวด้านอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้น โดยมีจังหวัดขอนแก่น มุกดาหาร และอุบลราชธานีเป็นศูนย์กลาง แต่ถ้าขาดการขยายโครงข่ายการขนส่งภายในประเทศเพื่อมารองรับ ต้นทุนค่าขนส่งสินค้าและความต้องการด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานของแต่ละจังหวัดจะเพิ่มสูงขึ้นตามไปด้วย

นอกจากนี้ การค้าชายแดนไทย-ลาวยังมีอุปสรรคสำคัญอื่นๆ อีกหลายประการ ซึ่งไม่ใช่แค่ข้อจำกัดจากเงื่อนไขด้านภาษีศุลกากร (สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์ และคณะ 2547) แต่รวมถึงข้อจำกัดด้านการอำนวยความสะดวกทางการค้า อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากปัญหาในระดับการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้าและส่งออกสินค้าชายแดนไทย-ลาว ซึ่งยังขาดประสิทธิภาพในการบริหารจัดการทรัพยากร การพัฒนาบุคคล ตลอดจนการแก้ไขปัญหาเชิงบูรณาการจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะอย่างยิ่งขาดการบริหารจัดการด้านพรมแดนที่ดีและขาดการบังคับใช้กฎหมายให้เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย (อภิรักษ์ ศรีศิริ, ประดิษฐ์ เป้นทอง และมนทิรา เตียประเสริฐ 2554)

จะเห็นได้ว่างานศึกษาในกลุ่มนี้สะท้อนความสนใจเกี่ยวกับพื้นที่ชายแดนและเขตเศรษฐกิจพิเศษในสถานะพื้นที่แห่งการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ งานกลุ่มนี้มักเน้นศึกษาแนวโน้มและผลกระทบทางด้านการค้า การลงทุน ยุทธศาสตร์การพัฒนาในการดำเนินธุรกิจ และการขยายตัวของภาคเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดน โดยมุ่งศึกษาเงื่อนไขเชิงโครงสร้างและสถาบัน

ภายในระบบเศรษฐกิจ แต่ยังคงขาดการเชื่อมโยงพื้นที่ชายแดนและเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ เข้ากับการปรับเปลี่ยนแบบแผนความสัมพันธ์ของผู้คนท่ามกลางพลวัตจากการเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดน การเคลื่อนย้ายของผู้คนในพื้นที่ชายแดนนั้นเชื่อมโยงกับมิติทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และประวัติศาสตร์ ไม่สามารถแยกส่วนใดส่วนหนึ่งออกจากกันได้ จึงมีความจำเป็นที่จะต้องศึกษาพื้นที่ชายแดนอย่างเป็นองค์รวม โดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษกับพลวัตการไหลเวียนของผู้คนในบริบทเมืองชายแดนและความเชื่อมโยงข้ามพรมแดนรัฐชาติ อันเป็นประเด็นที่ปรากฏในงานศึกษาด้านสังคมศาสตร์-มนุษยศาสตร์ ดังจะได้นำเสนอในหัวข้อต่อไป

พลวัตของผู้คนและความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรม ข้ามพรมแดนไทย-สปป.ลาว

งานศึกษาเชิงสังคมศาสตร์-มนุษยศาสตร์เกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ลาวซึ่งเป็นประชากรส่วนใหญ่ในพื้นที่ชายแดนหนองคายและเวียงจันทน์ อาจแบ่งได้เป็น 2 แนวทางใหญ่ๆ โดยกลุ่มแรกเป็นงานศึกษาในเชิงประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม หรือคติชนวิทยา ที่ให้ความสนใจกับประเพณีทางสังคมและวัฒนธรรมที่แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนตามลุ่มแม่น้ำโขง อันได้แก่ ชุดของวิถีปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของ “ฮีตสิบสอง” โดยเฉพาะที่แสดงออกผ่านจารีตประเพณีในแต่ละเดือนของทุกปีตามระบบปฏิทินจันทรคติ แบบแผนพิธีกรรมที่ล้วนเกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตแบบเกษตรกรรม ศาสนาพุทธ และคติความเชื่อดั้งเดิมของผู้คนในสองฝั่งโขง ได้เชื่อมโยงให้ผู้คนในพื้นที่ประกอบกิจกรรมภายใต้การปฏิบัติทางสัญลักษณ์ร่วมกัน เช่น งานศึกษาของปิยนันต์ ลินธุสอาด (2540) ที่ชี้ให้เห็นว่าประเพณีสิบสองเดือนมีบทบาทในการรักษาความเชื่อความศรัทธาของผู้คนริมสองฝั่งโขงให้แนบแน่นมาตั้งแต่ในยุคที่อยู่ภายใต้บริบทเชิงภูมิศาสตร์การเมืองแบบรัฐจารีต นอกจากนี้ งานศึกษาของสุทธิ สอนองผัน (2543) ยังแสดงให้เห็นว่า กลุ่มชาติพันธุ์ลาวทั้งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทยและใน สปป.ลาว มีความรับรู้เกี่ยวกับวรรณกรรมนิทานพื้นบ้านร่วมกัน รวมไปถึงคัมภีร์ ตำรายา ตำราทำขวัญ ตลอดจนการละเล่น “ผญา” ซึ่งเป็นการโต้ตอบกันในรูปกลอนสดมาตั้งแต่สมัยปลายกรุงศรีอยุธยา ต่อต้นรัตนโกสินทร์

กลุ่มที่สอง เป็นงานศึกษาที่สนใจความเชื่อมโยงระหว่างประชากรกลุ่มชาติพันธุ์ลาวในพื้นที่เดียวกันกับกลุ่มแรก แต่จะสนใจบริบทการเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนในสังคมร่วมสมัย ซึ่งส่วนใหญ่มักเป็นงานที่นำเสนอข้อมูลและประเด็นอภิปรายด้านแรงงาน เช่น งานวิจัยของ มณีมัย ทองอยู่ และดุษฎี อายุวัฒน์ (2548) ที่ศึกษาเครือข่ายทางสังคมของแรงงานข้ามชาติชาวลาวที่เข้ามาทำงานในจังหวัดหนองคาย อุบลราชธานี ชลบุรี ขอนแก่น และสุรินทร์ อีกทั้งยังสนใจศึกษาลักษณะด้านประชากร สังคม สภาพการทำงาน และลักษณะการจ้างงานของแรงงานชาวลาวกลุ่มนี้ พวกเขาพบว่าแรงงานลาวทั้งชายและหญิง โดยเฉพาะที่มีสถานะเป็นแรงงานต่างด้าวผิดกฎหมาย ส่วนใหญ่มักได้รับการว่าจ้างให้ทำงานในกลุ่มงาน “3Ds” ซึ่งหมายถึงงานในตลาดแรงงานระดับล่างที่เป็นงานสกปรก (dirty) เสี่ยงอันตราย (dangerous) และยากลำบาก (difficult/demanding) ซึ่งคนไทยไม่นิยมทำกัน โดยต้องทำงานทุกวันไม่เว้นวันหยุด และต้องทำงานติดต่อกันหลายชั่วโมง ส่วนงานของซูพัทตร์ สุทธิสา (2556) ได้ศึกษาวิถีชีวิตในด้านความเป็นอยู่ สภาพปัญหา และการปรับตัวของแรงงานข้ามชาติชาวลาวที่เข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในจังหวัดนครราชสีมา ขอนแก่น และหนองคาย โดยพบว่าแรงงานลาวส่วนใหญ่เข้ามาทำงานในไทยด้วยเหตุผลหลักๆ 3 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านเศรษฐกิจ มีสาเหตุมาจากปัญหาความยากจนและหนี้สิน 2) ด้านสังคม แรงงานชาวลาวมักได้รับการชักชวนจากญาติหรือเพื่อนที่มาทำงานก่อนหน้า และ 3) ด้านทัศนคติและค่านิยม ที่มองว่าประเทศไทยมีความเจริญและทันสมัย

นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาที่วิเคราะห์นำเสนอประเด็นเชิงนโยบายด้านแรงงาน ได้แก่ งานศึกษาการดำเนินงานตามบันทึกความเข้าใจ (MOU) ว่าด้วยความร่วมมือด้านการจ้างแรงงานระหว่างไทยกับ สปป.ลาว (พฤษ์ เกาถวิล และสุธีร์ สาตราคม 2556) ซึ่งชี้ให้เห็นบริบทเชิงเศรษฐศาสตร์การเมืองระดับโลก ที่เป็นเงื่อนไขของการพัฒนาความร่วมมือด้านการจ้างแรงงานระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในรูปแบบของบันทึกความเข้าใจระหว่างรัฐ บันทึกนี้ทำหน้าที่ผลักดันให้เกิดกลไกการจ้างแรงงานในระบบเศรษฐกิจตลาด ทำให้นายจ้าง นายหน้า และแรงงานสามารถตกลงแลกเปลี่ยนกันอย่างเสรีภายใต้เงื่อนไขของตลาด โดยรัฐทำหน้าที่กำกับควบคุมให้ปฏิบัติตามกฎระเบียบที่รัฐทั้งสองฝ่ายมีความตกลงร่วมกัน อย่างไรก็ตาม ทัศนะผู้ศึกษาพบว่ารัฐไม่ได้ใช้อำนาจโดยตรงไปตรงมา เนื่องจากขณะเดียวกันก็

จำเป็นต้องแสดงบทบาทเป็นผู้อำนวยความสะดวกให้กับกระบวนการดำเนินงานตามบันทึกความเข้าใจด้วย ดังจะเห็นได้จากการที่รัฐในฐานะผู้บังคับใช้กฎระเบียบยังดำเนินการผ่านหน่วยงานรัฐในฐานะผู้อำนวยความสะดวกในการดำเนินงานด้านเอกสารให้กับผู้ต้องการจ้างแรงงาน ส่งผลให้การกำกับควบคุมตามกรอบบันทึกความเข้าใจอาจไม่เป็นไปตามที่ตั้งเป้าหมายไว้ และสะท้อนให้เห็นว่าประเทศคู่ภาคีต่างมีปัญหาเชิงโครงสร้างของระบบราชการที่ไม่เอื้ออำนวยให้เกิดความร่วมมือเพื่อการกำกับควบคุมแรงงานข้ามชาติในรูปแบบใหม่

รายงานผลการศึกษากำหนดกรอบการทำงานในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดหนองคายตามนโยบายของรัฐบาลในปีงบประมาณ 2558 (เซียร์ช่วง กัลยาณมิตร และคณะ 2558) สะท้อนให้เห็นสถานการณ์ที่สอดคล้องกับประเด็นจากงานศึกษาวิจัยที่กล่าวถึงข้างต้น กล่าวคือ แรงงานจาก สปป.ลาว ซึ่งส่วนใหญ่อยู่ในภาคครัวเรือน ภาคบริการ และอุตสาหกรรม เป็นที่ต้องการของผู้ประกอบการในหนองคายเช่นเดียวกับจังหวัดอื่นๆ ในประเทศไทย โดยเฉพาะแรงงานไร้ฝีมือซึ่งจะขาดแคลนในระดับค่อนข้างรุนแรงช่วงฤดูการผลิตอันเนื่องมาจากมีการอพยพแรงงานมาก และยังมีข้อจำกัดในการนำเข้าแรงงานต่างด้าวตามบันทึกข้อตกลงว่าด้วยการจ้างแรงงาน ทั้งในแง่ค่าใช้จ่ายและหน่วยงานรับผิดชอบจัดหาแรงงานลาวที่ตั้งขึ้นมาตามบันทึกข้อตกลงฯ ทำให้ยังไม่สามารถจัดหาแรงงานได้เพียงพอกับความต้องการของนายจ้างในพื้นที่

อย่างไรก็ดี ประเด็นที่รายงานฉบับดังกล่าวได้นำเสนอขึ้นมา ซึ่งให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ข้อมูลระดับมหภาคและเงื่อนไขเชิงสถาบันเพื่อพัฒนาข้อเสนอแนะปฏิบัติในระดับนโยบาย เป็นตัวอย่างของงานศึกษาในกลุ่มนี้ที่สะท้อนให้เห็นการขาดความเชื่อมโยงระหว่างมิติเชิงประวัติศาสตร์และสังคมวัฒนธรรม กับปรากฏการณ์การเคลื่อนย้ายข้ามพรมแดนของผู้คนในอาณาบริเวณชายแดนไทย-ลาว กล่าวคือ หากไม่เป็นการศึกษาเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมภายใต้กรอบคิดเรื่องวัฒนธรรมประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ลาว ก็มักจะจำกัดการพิจารณาเพียงการเคลื่อนย้ายของผู้คนในฐานะที่เป็นแรงงานข้ามชาติเท่านั้น ยังมีงานศึกษาอยู่ไม่มากนักที่ชี้ให้เห็นประสบการณ์การเคลื่อนย้ายข้ามแดนของผู้คนในระดับปัจเจกหรือกลุ่มทางสังคม โดยเชื่อมโยงกับเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง ในฐานะที่ส่วนหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-เศรษฐกิจอันซับซ้อน (เช่น พรรณราย โอสถาภิรัตน์ 2550; เกียรติศักดิ์

บังเพลิง 2558; วาสนา ละอองปลิว 2558; สร้อยมาศ รุ่งมณี 2558; อรุษา ปัญญาทกแก้ว 2559)

จึงเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องขยายขอบเขตการพิจารณากิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ชายแดนให้กว้างออกไป เพื่อเป็นจุดเริ่มต้นในการทำความเข้าใจพื้นที่ชายแดนและประสบการณ์ของผู้คนที่ข้ามแดนอย่างเป็นองค์รวม โดยไม่จำกัดว่าเป็นการศึกษาเฉพาะเครือข่ายความสัมพันธ์ข้ามพรมแดนรัฐของเครือญาติในกลุ่มชาติพันธุ์ลาวหรือเครือข่ายแรงงานข้ามชาติ ซึ่งจะนำไปสู่ประเด็นใหม่ๆ ในการศึกษาเกี่ยวกับศักยภาพ โอกาส และข้อจำกัดของกลุ่มทางสังคมอื่นๆ ในพื้นที่ชายแดนที่กำลังขยายตัวและก้าวเข้ามามีบทบาทสำคัญ ทั้งนี้เมื่อพิจารณาเชื่อมโยงกับนโยบายเสริมสร้างการเชื่อมโยงถึงกันระหว่างประชาชน (people-to-people connectivity) ตามกรอบแนวทางว่าด้วยการเชื่อมโยงถึงกันของประชาคมอาเซียน (ASEAN connectivity) (สถาบันนวัตกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ 2558) และข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับกลุ่มประชากรในชายแดนจังหวัดหนองคายกับนครหลวงเวียงจันทน์ คณะผู้เขียนเห็นว่ามีความน่าสนใจที่จะทำการสำรวจในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับภาคธุรกิจและกลุ่มผู้ประกอบการชายแดนภายใต้กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม-เศรษฐกิจของพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว โดยเน้นพิจารณากลุ่มผู้ประกอบการ ผู้ใช้บริการด้านการท่องเที่ยวข้ามแดน และผู้ใช้บริการสุขภาพข้ามแดนและสถานให้บริการด้านสุขภาพข้ามแดน ดังจะได้นำเสนอในสองหัวข้อต่อไปนี้

การท่องเที่ยวและการเดินทางข้ามแดน

สืบเนื่องจากหลายจังหวัดของไทยซึ่งมีพรมแดนติดกับประเทศเพื่อนบ้านนั้นมีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยว แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 (2555-2559) จึงกำหนดให้ภาคการท่องเที่ยวเป็นหนึ่งในปัจจัยขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพพื้นที่ชายแดนเพื่อเชื่อมโยงกับประเทศในภูมิภาค ส่งผลให้งานศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและการเดินทางข้ามแดนไทย-สปป.ลาว ส่วนใหญ่จะให้ความสนใจกับประเด็นเชิงนโยบาย เช่น การพัฒนายุทธศาสตร์การท่องเที่ยว แนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยว และแนวทางการร่วมมือด้าน

การท่องเที่ยวในพื้นที่ชายแดน เป็นต้น ในกรณีจังหวัดหนองคายซึ่งได้รับการพิจารณาว่ามีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวในระดับสูงนั้นก็ได้รับรองกิจกรรมเพื่อสนับสนุนการท่องเที่ยวเข้าไปเป็นหนึ่งในกิจกรรมเป้าหมายของเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ (เชียรช่วง กัลยาณมิตร และคณะ 2558) นอกจากนี้ยังพบว่ามีงานศึกษาเพื่อตอบโจทย์เชิงนโยบาย ซึ่งสะท้อนให้เห็นนัยสำคัญของความเชื่อมโยงระหว่างหนองคายกับ สปป.ลาว อย่างชัดเจน เช่น งานศึกษาที่วิเคราะห์ศักยภาพของพื้นที่เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การท่องเที่ยวชายแดนไทย-สปป.ลาว (เศกสรรค์ ยงวณิช และคณะ 2550) และงานวิจัยที่พัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบายและกลยุทธ์การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว (สรียา วิริโยสุทธิกุล, อีระ กุลสวัสดิ์, และสกฤติ อีสริยานนท์ 2558) ได้แสดงให้เห็นว่าหนองคายมีแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมากและมีความพร้อมในการให้บริการด้านการท่องเที่ยวที่เป็นระบบ

นอกจากนี้ยังมีงานวิจัยที่เน้นศึกษาประเด็นความสัมพันธ์และความร่วมมือในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวระหว่างประเทศไทยกับ สปป.ลาว เช่น รายงานวิจัยโดยบงกช หงส์คำมี (2542) ได้อธิบายว่าความร่วมมือในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวไทย-ลาวนั้นอยู่ภายใต้กรอบความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวของอาเซียน กรอบความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวของอนุภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขง และความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวระหว่างประเทศไทยกับ สปป.ลาว ซึ่งครอบคลุมโครงการความร่วมมือใน 3 รูปแบบคือ 1) ความร่วมมือในระดับรัฐบาลกับรัฐบาล 2) ความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนไทยกับรัฐบาล สปป.ลาว และ 3) ความร่วมมือระหว่างภาคเอกชนทั้งจากไทยและ สปป.ลาว โดยในภาพรวมถือว่าไทยกับ สปป.ลาว มีศักยภาพที่จะนำไปสู่ความร่วมมือที่ดีระหว่างกันในด้านอื่นๆ ต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของคณิงภรณ์ วงเวียน (2543) ที่ศึกษาพบว่า นโยบายด้านการท่องเที่ยวของไทยและ สปป.ลาว ตั้งอยู่บนผลประโยชน์ร่วมกันของทั้งสองประเทศ ทั้งสองประเทศมีการกำหนดแผนความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวร่วมกันมาโดยตลอด โดยเฉพาะกรณีศึกษาผลสืบเนื่องจากการก่อสร้างสะพานมิตรภาพไทย-ลาวแห่งที่ 1 ซึ่งพบว่ามีประโยชน์อย่างมากในการกระชับความสัมพันธ์ให้แน่นแฟ้นและนำไปสู่การพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

ในภาพรวม ข้อค้นพบจากงานศึกษาวิจัยในกลุ่มนี้มีแนวโน้มจะยืนยันอย่างสอดคล้องกันว่า หนองคายเป็นจังหวัดที่มีศักยภาพด้านการท่องเที่ยวที่โดดเด่นทั้งในเชิงนิเวศ วัฒนธรรม

ภูมิศาสตร์ และชาติพันธุ์ โดยหนองคายได้ขยายตัวด้านการท่องเที่ยวอย่างก้าวกระโดด อันเนื่องมาจากปัจจัยความได้เปรียบด้านตำแหน่งยุทธศาสตร์ที่ตั้ง ลักษณะภูมิประเทศ และนโยบายการด้านการลงทุนในระดับนานาชาติ (กฤตภัทร ฤปาปาน, เชมโชค ภูประเสริฐ, และ อิศักดิ์ สิงห์ปรีชา 2552) อย่างไรก็ดี ในแง่ของการพัฒนาความร่วมมือด้านการท่องเที่ยว ไทย-ลาวยังอาจมีข้อจำกัดอยู่ อันเนื่องมาจากความแตกต่างทางด้านนโยบายและระเบียบ กฎเกณฑ์ของรัฐ รวมทั้งความแตกต่างในเชิงค่านิยมของประชากรในประเทศไทยและ สปป.ลาว (คณิงภรณ์ วงเวียน 2543)

จะเห็นได้ว่า งานศึกษาที่สนใจการท่องเที่ยวและการเดินทางข้ามแดนไทย-สปป.ลาว ในเชิงนโยบายและการพัฒนาทางเศรษฐกิจ มีแนวโน้มจะให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ในเชิงโครงสร้าง และเน้นพิจารณาการพัฒนาและการสร้างความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้าน ผ่านกลไกและความสัมพันธ์ในระดับรัฐ ส่งผลให้ละเลยมิติความสัมพันธ์ของมนุษย์ในฐานะ ผู้กระทำการ (agency) ที่มองเห็นผู้คนในฐานะที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวและการเดินทางข้ามแดน ไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบการหรือผู้ใช้บริการด้านการท่องเที่ยวข้ามแดน ซึ่งจะช่วยขยายมุมมองในการทำความเข้าใจการไหลเวียนของผู้คนผ่านการท่องเที่ยวและการเดินทางข้ามแดน บนพื้นฐานของการรับรู้และแบบแผนปฏิบัติของกลุ่มต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง ในแง่นี้ คณะผู้เขียนจึงเสนอให้พิจารณาประเด็นดังกล่าวในแง่ที่เชื่อมโยงกับกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบริการด้านสุขภาพ อันเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญที่นำมาสู่การเดินทางข้ามแดนในพื้นที่ชายแดนหนองคาย-นครหลวงเวียงจันทน์ ดังจะได้อภิปรายในหัวข้อต่อไป

ผู้คนและพลวัตของการใช้บริการสุขภาพในอาณาบริเวณชายแดน

จากการสำรวจงานศึกษาเกี่ยวกับระบบสุขภาพข้ามแดน พบว่าที่ผ่านมามักจะถูกนำไปเชื่อมโยงกับการศึกษาการเคลื่อนย้ายแรงงานข้ามชาติ โดยเฉพาะในแง่ที่เป็นปัญหาซับซ้อน อาทิ การลักลอบเข้าเมือง การค้ามนุษย์ สิทธิแรงงาน รวมทั้งการเข้าถึงบริการสุขภาพ เป็นต้น งานศึกษาส่วนใหญ่มักชี้ให้เห็นว่าระบบบริการสุขภาพข้ามพรมแดนนั้นส่งผลทั้งทางบวกและทางลบ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาทั้งประเทศต้นทางและปลายทาง

สำหรับกรณีศึกษาในพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว งานศึกษาของคชชิน สุริษา, อภิชาติ ภูแฮมไชติ และนรา ยุระชัย (2557) พบว่านโยบายด้านการให้บริการสุขภาพกับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในพื้นที่จังหวัดหนองคายยังขาดความชัดเจน เนื่องจากมีลักษณะเป็นนโยบายเฉพาะช่วงเวลาซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามมติของคณะรัฐมนตรีแต่ละชุด อย่างไรก็ตาม ในระดับปฏิบัติพบว่าโรงพยาบาลรัฐและสถานีนอนำมัยในพื้นที่จะให้บริการสุขภาพกับแรงงานข้ามชาติ โดยเน้นการได้รับบริการอย่างทั่วถึงแม้บางคนอาจจะไม่มีสิทธิด้านการรักษาพยาบาลตามกฎหมายประเทศไทย หรือไม่มีเงินจ่ายค่ารักษาพยาบาล แต่ก็สามารถใช้วิธีอื่นเพื่อจ่ายค่ารักษาได้ ทั้งในรูปแบบการร่วมจ่าย การสงเคราะห์ให้ฟรี หรือการใช้สิทธิของสมาชิกในครอบครัวแทน

แต่ขณะเดียวกัน ข้อจำกัดของหน่วยงานภาครัฐของไทยที่ให้บริการด้านสุขภาพคือ มีภาระงานที่มากและบุคลากรไม่เพียงพอกับภาระงาน โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่บางส่วนมีทัศนคติที่ไม่ดีเชิงชาติพันธุ์กับแรงงานข้ามชาติชาวลาว (คชชิน สุริษา, อภิชาติ ภูแฮมไชติ, และนรา ยุระชัย 2557) ยิ่งไปกว่านั้น งานศึกษาเชิงนโยบายยังมีแนวโน้มที่จะพิจารณาการให้บริการสุขภาพกับผู้ใช้บริการข้ามพรมแดน โดยเฉพาะแรงงานข้ามชาติ ว่าเป็นภาระด้านงบประมาณ และค่าใช้จ่ายของโรงพยาบาลตามแนวชายแดนประเทศไทย เช่น กรณีตัวอย่างจากโรงพยาบาลเขมราฐในจังหวัดอุบลราชธานี ที่พบว่าต้องแบกรับภาระค่าใช้จ่ายด้านบริการสุขภาพแก่แรงงานข้ามชาติลาวและชาวต่างชาติกลุ่มอื่นๆ จนสถานะทางการเงินของโรงพยาบาลชายแดนต้องติดลบ (อรทัย ศรีทองธรรม และคณะ 2556)

นอกเหนือจากภาครัฐแล้ว ยังมีองค์กรพัฒนาเอกชนที่ให้บริการและจัดกิจกรรมด้านสุขภาพเพื่อส่งเสริมสุขภาพให้กับแรงงานข้ามชาติชาวลาวในประเทศไทย โดยองค์กรพัฒนาเอกชนจะดำเนินงานผ่านรูปแบบต่างๆ เช่น จัดกิจกรรมการเปิดพื้นที่ปลอดภัย ตั้งศูนย์บริการข้อมูล จัดกิจกรรมสวัสดิการด้านสุขภาพ จัดกิจกรรมสร้างความเข้าใจเพื่อการอยู่ร่วมกันระหว่างชุมชนกับแรงงานข้ามชาติ การพัฒนาศักยภาพแกนนำแรงงานข้ามชาติเพื่อดำเนินงานด้านสุขภาพ การสื่อสารและรณรงค์สร้างความเข้าใจเรื่องสุขภาพ การบริการเครื่องมือป้องกันโรค และการพัฒนาเครือข่ายความร่วมมือในการทำงาน เป็นต้น (คชชิน สุริษา, อภิชาติ ภูแฮมไชติ และนรา ยุระชัย 2557)

นัยสำคัญของกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับบริการสุขภาพในพื้นที่ชายแดนยังเป็นประเด็นที่ได้รับความสำคัญในการพัฒนานโยบายที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่เขตเศรษฐกิจพิเศษด้วย แต่ถึงอย่างนั้นก็ยังมีความโน้มเอียงที่จะเป็นการตอกย้ำทัศนคติที่มองการใช้บริการสุขภาพข้ามแดนเป็น “ปัญหา” หรือภาระของรัฐ ดังเช่นงานของจักรรัฐ พิทยาวงศ์อานนท์ (2558) ที่นำเสนอแนวคิดในการพัฒนางานสาธารณสุขในพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ โดยได้เริ่มต้นจากการพิจารณา “ปัญหา” ด้านสาธารณสุขในเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษว่าเกิดจาก 1) ประชากรที่เคลื่อนย้ายเข้าออกในจังหวัดเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ 2) ภาระค่าใช้จ่ายในการรักษาพยาบาลที่เพิ่มขึ้นเนื่องจากไม่สามารถเรียกเก็บจากแรงงานข้ามชาติได้ 3) โรค/ภัยสุขภาพที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นในจังหวัดเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ และ 4) ข้อจำกัดของสถานพยาบาล ด้าน และบุคลากรปฏิบัติงาน อันเป็นที่มาของการนำเสนอแผนยุทธศาสตร์ด้านสาธารณสุขเพื่อรองรับเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ซึ่งนอกจากจะครอบคลุมการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและศักยภาพ ยังรวมไปถึงระบบบริการสาธารณสุขและระบบการดูแลสุขภาพประชาชนทุกกลุ่มเป้าหมาย รวมทั้งแรงงานข้ามชาติ พร้อมกันนั้นก็ยังคงเน้นความสำคัญของมาตรการด้านการควบคุมโรคติดต่อระหว่างประเทศไปพร้อมๆ กัน (จักรรัฐ พิทยาวงศ์อานนท์ 2558)

มีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจอย่างหนึ่ง โดยเฉพาะในแง่ของการไหลเวียนของผู้คนในพื้นที่ชายแดน ซึ่งยังไม่ได้ได้รับการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจในเชิงสังคมวัฒนธรรมเท่าใดนัก ซึ่งจากข้อมูลในงานศึกษาเกี่ยวกับการใช้บริการสุขภาพในพื้นที่ไทย-ลาว (สำนักงานวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักประกันสุขภาพ เครือสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข 2555; สุวารี เจริญมุขยพันธ์ 2555) ได้ชี้ว่า นอกเหนือจากผู้ใช้บริการที่เป็นแรงงานข้ามชาติแล้ว ยังมีปรากฏการณ์ที่ชาวลาวยังไม่ใช้แรงงานข้ามชาติได้ข้ามพรมแดนมาใช้บริการสุขภาพในประเทศไทยมาตั้งแต่อดีตและมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน

รายงานการศึกษาโดยสำนักงานวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักประกันสุขภาพไทย (สวปก.) ได้แสดงให้เห็นว่า มีกลุ่มผู้ใช้บริการสุขภาพชาวลาวที่ไม่ใช่แรงงานข้ามชาติเดินทางข้ามพรมแดนเข้ามาใช้บริการด้านสุขภาพในโรงพยาบาลของรัฐในเขตประเทศไทยเป็นจำนวนมากขึ้น (สำนักงานวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักประกันสุขภาพ เครือสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข 2555) และเป็นการเพิ่มจำนวนอย่างต่อเนื่องทั้งในประเภทผู้ป่วยนอกและผู้ป่วยใน (สุวารี

เจริญมยุขนันท์ 2555) โดยมีปัจจัยพื้นฐานหลักๆ ได้แก่ ความสะดวกในการเดินทางไปมาหาสู่และติดต่อกันระหว่างประชากรในประเทศไทยกับ สปป.ลาว ซึ่งสามารถทำได้ผ่านหลากหลายช่องทาง ประกอบกับอัตราการขยายตัวทางเศรษฐกิจและการค้าชายแดน โดยเฉพาะอย่างยิ่งชายแดนด้านจังหวัดหนองคายซึ่งติดอยู่กับนครหลวงเวียงจันทน์ที่เป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและสังคมวัฒนธรรมของประเทศ

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยเฉพาะในแง่บริการสุขภาพ งานศึกษาของสำนักงานวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักประกันสุขภาพ (2555) พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลมากที่สุดที่ส่งเสริมให้ผู้ใช้บริการชาวลาวข้ามพรมแดนมาใช้บริการสุขภาพในประเทศไทยได้แก่ทัศนคติเชิงบวกต่อคุณภาพด้านสาธารณสุขของไทย ผู้ใช้บริการสุขภาพชาวลาวให้เหตุผลว่าเลือกข้ามพรมแดนมาใช้บริการในไทยเนื่องจากเห็นว่าสถานบริการในประเทศไทยมีแพทย์ที่มีความสามารถในการรักษาโรคยากๆ ได้ และมีความคุ้มค่าในการรักษาพยาบาล ซึ่งนอกจากจะได้รับบริการที่มีศักยภาพสูงเมื่อเทียบกับสถานบริการด้านสุขภาพใน สปป.ลาว แล้ว ยังเสียค่าใช้จ่ายน้อยกว่าเมื่อเทียบกับค่าใช้จ่ายในการเดินทางจากพื้นที่ห่างไกลเพื่อมารับบริการด้านสุขภาพในพื้นที่ที่เป็นศูนย์กลางของประเทศตน อันเป็นข้อค้นพบที่สอดคล้องกับงานวิจัยของสุวารี เจริญมยุขนันท์ (2555) ซึ่งอธิบายว่าปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อการตัดสินใจเข้ามาใช้บริการสุขภาพในประเทศไทยของผู้ป่วยชาวลาวคือ การรับรู้ในความแตกต่างของคุณภาพระบบบริการระหว่างไทย-ลาว ศักยภาพในการจ่ายค่าบริการ และระยะทางในการมาใช้บริการ

เห็นได้ว่างานศึกษาเกี่ยวกับระบบการให้บริการด้านสาธารณสุขและการใช้บริการสุขภาพข้ามแดน ให้ความสนใจกับการจัดการบริการด้านสุขภาพ ระบบบริการสาธารณสุข และผลกระทบการเข้ามาใช้บริการสุขภาพข้ามแดนจากประเทศเพื่อนบ้านที่มีแนวโน้มจะขยายตัวสูงขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งมักศึกษาในกลุ่มแรงงานข้ามชาติและผู้ใช้บริการสุขภาพที่ยากไร้ แต่งานกลุ่มนี้ยังขาดงานศึกษาที่ตระหนักถึงนัยสำคัญที่มาจากปรากฏการณ์นี้ในพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะอาณาบริเวณที่เชื่อมต่อระหว่างจังหวัดหนองคายกับนครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งมีข้อมูลที่ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าไม่ใช่เพียงแรงงานข้ามชาติหรือกลุ่มผู้ใช้บริการสุขภาพที่ขาดแคลนเท่านั้นที่ข้ามแดนเข้ามาใช้บริการสุขภาพในพื้นที่ชายแดนของไทย แต่ยังพบกลุ่มผู้ใช้บริการสุขภาพที่มีศักยภาพและมีความหลากหลายเดินทางเข้ามาใช้บริการสาธารณสุขใน

ประเทศไทยเพิ่มมากขึ้น การรับรู้และการตัดสินใจเลือกใช้บริการสุขภาพ ตลอดจนแบบแผน การปฏิบัติในการข้ามแดนเพื่อเข้ามาใช้บริการด้านสุขภาพในประเทศไทย จึงไม่เพียงเป็น ประเด็นท้าทายสำหรับงานศึกษาด้านนโยบายสาธารณสุข แต่ยังเป็นปริศนาคลที่จะเผยให้เห็น ความเป็นผู้กระทำการของผู้ใช้บริการสุขภาพข้ามแดน ตลอดจนพลวัตของความสัมพันธ์ทาง สังคมในบริบทของการเคลื่อนย้ายผู้คนในพื้นที่ชายแดน

สรุป

จากการศึกษาทบทวนงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการไหลเวียนของผู้คนในมิติการท่องเที่ยวและ สุขภาพ ซึ่งเชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจสังคมข้ามพรมแดนไทย-ลาว ได้ชี้ให้เห็นว่า งานวิจัยมี การนำเสนอองค์ความรู้อย่างเป็นพลวัตภายใต้บริบทพื้นที่ชายแดนหนองคายที่มีความ เปลี่ยนแปลงปรับตัวอย่างรวดเร็ว การศึกษาทำความเข้าใจผู้คนข้ามแดนในฐานะผู้กระทำการ อย่างรอบด้านจึงเป็นสิ่งที่ท้าทายเป็นอย่างมาก เพื่อให้เกิดการสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการ และเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างแท้จริง และเนื่องจากการไหลเวียนของผู้คนทั้งภายใน ประเทศและที่ข้ามพรมแดนนั้นเป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนพลวัตของเมืองชายแดน จึงไม่อาจ ละเลยคุณค่าของระบบความสัมพันธ์ในท้องถิ่น และฐานของวัฒนธรรมข้ามพรมแดน เนื่องจาก ผู้ประกอบการและผู้ให้บริการทั้งในมิติการท่องเที่ยวและสุขภาพข้ามแดนล้วนก่อเกิดจากฐาน ของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันภายใต้นโยบายรัฐแบบใหม่ ทั้งนี้ก็เพื่อทำความเข้าใจ ปฏิสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขเชิงโครงสร้าง ผู้ประกอบการและผู้ให้บริการในฐานะผู้กระทำการ และผลสืบเนื่องในระดับชีวิตประจำวัน ซึ่งประกอบกันเป็น “อาณาบริเวณ” (field) ของการ เชื่อมโยงถึงกัน จนกลายเป็นพื้นที่ที่ผู้คน สินค้า และวัฒนธรรมก้าวข้ามความเป็นรัฐอย่าง กว้างขวาง ไร้ขอบเขต และข้ามพรมแดนรัฐชาติ

รายการอ้างอิง

เอกสารภาษาไทย

- กนกวรรณ มะโนรัมย์, ปิ่นวดี ศรีสุพรรณ และ สกกุลพรรณ โพธิจักร. 2553. "การศึกษานโยบาย การพัฒนาเมืองคู่มือตราตราเศรษฐกิจ: กรณีศึกษาความร่วมมือด้านการเกษตรแบบมี พันธะสัญญาที่ยั่งยืนระหว่างจังหวัดอุบลราชธานี และแขวงจำปาสัก ประเทศลาว พ.ศ. 2551-2552." กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กฤตภัทร ฤบาลบุตร, เขมโชค ภูประเสริฐ, และ วีรศักดิ์ สิงห์ปรีชา. 2552. *กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวชายแดนไทย-ลาว กรณีศึกษาชุมชนเมือง เก่าริมแม่น้ำโขง ด้านสะพานมิตรภาพไทยลาว จังหวัดหนองคาย*. ขอนแก่น: คณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- เกียรติศักดิ์ บังเพลิง. 2558. "การประกอบสร้าง 'ความเป็นบรู' ร่วมสมัยบนพื้นที่ชายแดน ไทย-ลาว." *วารสารสังคมวิทยา มานุษยวิทยา* 34(1): 31-55.
- ขวัญชีวัน บัวแดง. 2551. "สุขภาพของแรงงานข้ามชาติกับการเข้าถึงบริการสาธารณสุขของรัฐ." *วารสารสังคมศาสตร์* 20(1): 145-172.
- คชชิน สุธิชา, อภิชาติ ภูชุ่มโชติ, และ นรา ยุระชัย. 2557. "การจัดการสุขภาพแรงงาน ข้ามชาติบนพื้นที่ชายแดนไทย-ลาว: นโยบายของรัฐและการตอบสนองของภาคประชา สังคมในพื้นที่ จ.หนองคาย." กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- คณิงภรณ์ วงเวียน. 2543. "ความสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยวไทย-ลาว: ศึกษากรณีสะพาน มิตรภาพไทย-ลาว." *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะรัฐศาสตร์, มหาวิทยาลัย รามคำแหง*.
- จักรรัฐ พิทยาวงศ์อานนท์. 2558. "แนวคิดการพัฒนางานสาธารณสุขพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษ." เอกสารประกอบการบรรยายงานประชุม SRRT ประจำปี 2559, ขอนแก่น, 22 ธันวาคม.
- ชูพักตร์ สุทธิสา. 2556. "กระบวนการเข้าสู่การจ้างงานของแรงงานข้ามชาติลาวในภาค อุตสาหกรรม." กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- บงกช หงษ์คำมี. 2542. *ความร่วมมือในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวระหว่างประเทศไทยและ สปป.ลาว*. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ปิยฉัตร สินธุสอาด. 2540. "สังคมล้านช้างตั้งแต่ปลายพุทธศตวรรษที่ 21 ถึงต้นพุทธศตวรรษที่ 23." วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ประวัติศาสตร์) คณะศิลปศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พรรณราย โอสถาภิรัตน์. 2550. "การเดินทางของสินค้าสมัยใหม่ในจำปาสัก สปป.ลาว." ใน *การเดินทางของสินค้าสมัยใหม่*, 39-105 กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).

พฤกษ์ เกาถวิล และ สุธีร์ สาตราคม. 2556. "การศึกษากระบวนการดำเนินงานตามบันทึกความเข้าใจไทย-ลาวว่าด้วยความร่วมมือด้านการจ้างแรงงานในการจ้างแรงงานชาวลาวจากแขวงสาละวันสู่ประเทศไทย." กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

มณีมัย ทองอยู่ และ ดุษฎี आयวัฒน์. 2548. "เครือข่ายทางสังคมของแรงงานข้ามชาติชาวลาวในประเทศไทย." *วารสารสังคมลุ่มน้ำโขง* 1(2): 55-86.

วรุฒิ จำลองนาค และ ทวีศักดิ์ ตั้งปฐมวงศ์. 2554. "ผลกระทบของการค้าชายแดนไทย-ลาวต่อชุมชนท้องถิ่น: กรณีศึกษาสะพานมิตรภาพไทย-ลาว จ.หนองคาย." มหาสารคาม: วิทยาลัยการเมือง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.

วาสนา ละอองปลิว. 2558. "จากไร่ข้าวสู่สวนยาง: การเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์การเกษตรของชุมชนบนพื้นที่สูงในแขวงหลวงน้ำทา สปป.ลาว." ใน *یادแย้งการพัฒนาและความทันสมัยในลาว*, บรรณาธิการโดย ชยันต์ วรรธนะภูติ และ สร้อยมาศ รุ่งมณี, 12-52. เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

เศกสรรค์ ยงวณิชย์, สุนีย์ เลี้ยวเพ็ญวงษ์, นพดล ตั้งสกุล, ยุทธศาสตร์ ฤपालบุตร, ไกรเลิศ ทวีกุล, บดี ปุษยายนันท์, สุพัตรา สร้อยเพชร, และ จตุราพร สีหาบุตร. 2550. "การศึกษาศักยภาพพื้นที่เพื่อพัฒนายุทธศาสตร์การท่องเที่ยวไทย-สปป.ลาว กรณีศึกษาจังหวัดหนองคายและนครหลวงเวียงจันทน์." กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สร้อยมาศ รุ่งมณี. 2558. "สลายเส้นแบ่งการอพยพภายในประเทศ/ระหว่างประเทศ และชนบทสู่ชนบท/ชนบทสู่เมือง พลวัตของการอพยพบริเวณชายแดนอีสาน-ลาว." ใน *یادแย้งการพัฒนาและความทันสมัยในลาว*, บรรณาธิการโดย ชยันต์ วรรธนะภูติ และ สร้อยมาศ รุ่งมณี, 156-182. เชียงใหม่: ศูนย์อาเซียนศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

สรिया วิริโยสุทธิกุล, ธีระ กุลสวัสดิ์, และ สกฤติ อีสริยานนท์. 2558. “นโยบายและกลยุทธ์การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม จังหวัดหนองคาย.” *วารสารการเมือง การบริหาร และกฎหมาย* 7(3). 93-123.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2559. *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่สิบสอง (พ.ศ. 2560-2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักนายกรัฐมนตรี.

สำนักงานวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักประกันสุขภาพ เครือสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข. 2555. “การใช้บริการสุขภาพของผู้ป่วยชาวลาวในประเทศไทย: กรณีศึกษาผลกระทบต่อโรงพยาบาลรัฐของประเทศไทย.” กรุงเทพฯ: สำนักงานวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักประกันสุขภาพ เครือสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.

สุทธิพันธ์ จิราธิวัฒน์, ไพฑูรย์ วิบูลชุตติกุล, พุทธกาล รัชธร, พงศา พรชัยวิเศษกุล, สมบูรณ์ รัตนพากุล, ศิริมา บุณนาค, พงษ์สันต์ คงตรีแก้ว, พรชัย แก่นเพชร, อภิวัฒน์ สาสิงห์, และ ปิยวรรณ สุขศรี. 2547. “โครงการผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาระเบียงตะวันออก-ตะวันตก กรณีเส้นทางหมายเลข 9.” กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุทิน สอนองผัน. 2543. “ประวัติศาสตร์สังคมลุ่มน้ำโขงระหว่าง พ.ศ. 1892-2370.” ราชบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏหมู่บ้านจอมบึง.

สุภาภรณ์ พวงชมภู. 2556. “ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน: การค้าชายแดนไทยกับประเทศเพื่อนบ้าน (ไทย-ลาว).” *แก่นเกษตร* 41(2): 107-110.

สุวารี เจริญมุขยพันธ์. 2555. “ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจใช้บริการสุขภาพของผู้ป่วยชาวลาวในโรงพยาบาลรัฐของประเทศไทย.” วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การวิจัยและการจัดการด้านสุขภาพ) คณะแพทยศาสตร์, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อภิรักษ์ ศรีศิริ, ประดิษฐ์ แบนทอง และ มณฑิรา เตียประเสริฐ. 2554. “ปัญหาการปฏิบัติงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการนำเข้าและส่งออกสินค้าชายแดนไทย-ลาว ศึกษากรณีสินค้าที่จำกัดกับสินค้าที่ไม่ได้ควบคุม.” กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

อรทัย ศรีทองธรรม, สุภาภรณ์ สงค์ประชา, วิศิษฐ์ สงวนวงศ์วาน, และ สุวารี เจริญมุขยพันธ์. 2556. “ผลกระทบจากแรงงานข้ามชาติลาว กัมพูชา และพม่า ต่อภาระงานบริการ

สุขภาพของโรงพยาบาลตามแนวชายแดนในประเทศไทย.” กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย.

อรุษา ปัญญาทดแก้ว. 2559. “การติดตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา: นัยเชิงวิธีวิทยาในการศึกษาการค้าข้ามพรมแดนไทย-ลาว.” *วารสารสังคมวิทยามานุษยวิทยา* 35(1): 47-69.

อัศรพงษ์ คำคุณ. 2551. “การท่องเที่ยวชายแดนระหว่างไทยและกัมพูชากายหลังการสิ้นสุดสงครามเย็น: อัตลักษณ์ จิตจำนงค์ และโอกาส.” *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา), บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.*

อาคม เต็มพิทยาไพสิฐ. 2557. “ยุทธศาสตร์การพัฒนาเมืองเศรษฐกิจชายแดนเพื่อเชื่อมโยงประเทศเพื่อนบ้าน.” เอกสารประกอบโครงการประชุมสัมมนาพัฒนาเมืองเศรษฐกิจชายแดน กรณีบริหารจัดการเมืองใหม่ ชื่องสง่า อำเภอภูสิงห์, ศรีสะเกษ, 6 มิถุนายน.

เอกสารออนไลน์

คณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ. 2558. “ประกาศคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ฉบับที่ 2/2558 เรื่อง กำหนดพื้นที่เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษ ระยะที่ 2 ลงวันที่ 24 เมษายน 2558.” http://www.nesdb.go.th/article_attach/s2-2.pdf

คณะกรรมการแห่งชาติลาวเพื่อคุ้มครองเขตเศรษฐกิจพิเศษและเขตเศรษฐกิจเฉพาะ. 2559. “สรุปข้อมูลเกี่ยวกับเขตเศรษฐกิจพิเศษและเขตเศรษฐกิจเฉพาะของ สปป.ลาว.” มกราคม 2559. <http://www.thaibizlao.com/lao/knownledges/detail.php?id=20414>. สืบค้นวันที่ 25 พฤษภาคม 2560.

คณะทำงานร่วมระหว่างธนาคารแห่งประเทศไทยและธนาคารแห่ง สปป.ลาว. 2556. “ศักยภาพการพัฒนาเศรษฐกิจการค้าระหว่างไทย-สปป.ลาว กรณีศึกษาจังหวัดนครพนม-แขวงคำม่วนและเชียงราย-แขวงบ่อแก้ว.” มหาวิทยาลัยสยาม. http://www.siam.edu/siamedu_thai_mainpage/images/stories/Research/56/siam_2556_1.pdf.

เขียรช่วง กัลยาณมิตร, สุชาย ธนวิเสถียร, ณรงค์ศักดิ์ บูลสุวรรณ, ศรีณย์พงศ์ พึ่งเกียรติ, เดชา นิตยนาถ, ธนฤต หวังดำรงวงศ์, และ อภิภู ธนการอรณลิน. 2558. “เขตพัฒนาเศรษฐกิจพิเศษจังหวัดหนองคาย.” เอกสารประกอบการสัมมนาโครงการประชุมสัมมนากำหนดกรอบการทำงานในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษตามนโยบายของ

รัฐบาล ประจำปีงบประมาณ 2558, หนองคาย, มิถุนายน. <http://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER12/DRAWER094/GENERAL/DATA0000/00000043.PDF>.

ทีมเศรษฐกิจประเทศเพื่อนบ้าน สกอ. ธนาคารแห่งประเทศไทย. 2557. “การลงทุนโดยตรงของไทย (TDI) ใน สปป. ลาว.” 17 มิถุนายน. ธนาคารแห่งประเทศไทย. https://www.bot.or.th/Thai/MonetaryPolicy/EconMakhongCanelArea/Laos/Doclib_Report_Laos/TDI_%20Laos_56.pdf

เรวดี แก้วมณี. 2556. “แนวโน้มการค้าสดใส...โอกาสของภาคอุตสาหกรรมภายใต้ยุคค่าเงินบาทผันผวน.” สำนักงานเศรษฐกิจอุตสาหกรรม <http://www.oie.go.th/sites/default/files/attachments/article/trendbordertrade-june2556.pdf> .

ศูนย์พัฒนาการค้าและธุรกิจไทยในประชาคมเศรษฐกิจอาเซียน สำนักงานส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ ณ เวียงจันทน์, สปป.ลาว. 2558. “การลงทุนใน สปป.ลาว.” กรมส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ. http://www.ditp.go.th/contents_attach/92705/92705.pdf

สถาบันนวัตกรรมเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 2558. “โครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาระบบ National Single Window ระยะที่ 2 เพื่ออำนวยความสะดวกทางการค้าให้กับผู้ประกอบการไทยสู่ตลาด ASEAN และตลาดโลก.” สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. http://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7042&filename=logistic. สืบค้นวันที่ 25 พฤษภาคม 2560.